

מכון

געגוועים

ניגוני חב"ד

עיראק הגיון בכבוד

צרור מקורות מאוצרות רבותינו נשיאינו
אודות נגינה בתפילה
עם הופעת דאווענען מיט א ניגון חלק ב'

תשורה משמחת הנישואין של
הרה"ת יוסף יצחק שיחי' ומ' חי' מושקא שתחי' עמאר
א' דר"ח אלול ה'תשפ"ו, כפר חב"ד

פתח דבר

אנו מודים להשי"ת על כל הטוב אשר גמלנו ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו, הרה"ת יוסף יצחק שיחי' ומ' חי' מושקא שתחי', בשעה טובה ומוצלחת.

לרגל השמחה הגדולה, הננו שמחים ונרגשים להגיש לבאים ליטול עמנו חלק בשמחתנו, תשורה זו שיש בה טעימה מיוחדת מתוך אוצרות דברי רבותינו ודברי ימי החסידים, בקשר עם הופעתו בשעה טובה ומוצלחת של פרויקט 'דאווענען מיט א ניגון' חלק שני, מבית היוצר של געגועים, פרי עמלו ויגיעו של אב החתן.

בסייעתא דשמיא, מאז הופעת החלק הראשון של פרויקט מקורי וייחודי זה, רבו כמו רבו התגובות הנלהבות מקרב כל המי ומי, משפיעים, רבנים, שלוחים, חסידים ואנשי מעשה שפיהם מלאו שבחים רבים על אודות יוזמה זו להתאמת ניגונים שיסודותם בהררי קודש, מרבותינו נשיאינו ובעלי המנגנים הנודעים מקרב עדת החסידים לדורותיה, לקטעי התפילה, על מנת להביא לכך שהתפילה תהיה חסידית ועמוקה, מעוררת את לב המתפלל ומעלה אותו ואת כל חושיו טפח וטפחיים מעל הקרקע.

החוברת שלפנינו נחלקת לשלושה שערים: שער ראשון - כל בעלי השיר; ובו השתדלנו להגיש את תמצית תולדות ומהות הנגינה בתפילה במשנת חב"ד. שער שני - יוצאים בשיר; ובו הבאנו שורה של ניגונים שהופיעו במרוצת השנים בעשרת אלבומי "געגועים" שי"ל ועתה הובאה להלן תמצית הרקע של כל אחד ואחד מהם. שער שלישי -

נכנסים בשיר; אסופת מאמרים, פרי הגיונם וליבם של חסידים שונים
שיד אחת קושרת אותם לפרוט על נימים ולתאר בערגת כיסופים את
המפעל היפה של דאווענען מיט א ניגון, ההולך ומתפשט ת"ל בכל
מרחבי תבל.

הא-ל הטוב, הוא יתברך, יברך את כבודו ואנשי ביתו יחיו, בתוך כלל
אחב"י יחיו, בברכות מאליפות מנפש ועד בשר.

מוקיריהם ומכבדיהם

הרב יואב ורבקה שיחיו
אקריש
הורי הכלה

הרב מנחם מענדל וחנה שיחיו
עמאר
הורי החתן

שער ראשון

כל בעלי הנשיר

תמצית תולדות ומהות הנגינה
בתפילה במשנת חב"ד

לְשׁוֹר בְּפִיהֶם

שורשי תפילת השירה בדברי רבותינו נשיאינו

מעשה התפילה בעולמה של החסידות אינו רק סדר של אמירת מילים מן הסידור, אלא הוא מסע סוער של הנפש, עבודה שבלב הדורשת את התגייסות כל כוחותיו של האדם. כדי לעורר את הלב האנושי, לקלף מעליו את סיגי החומריות ולהביאו לידי דבקות, גילו רבותינו נשיאינו את כוחו הפלאי של הניגון. הניגון הוא קולמוס הנפש, השפה שבה מדברת פנימיות הנשמה עם קונה. הוא אינו תוספת חיצונית לתפילה אלא הוא עצם חיותה של התפילה, המאפשר לה לבקוע רקיעים ולשנות את מהות האדם מן הקצה אל הקצה.

כבר מאבות החסידות למדנו כי הניגון בתפילה מחולל נפלאות לא רק בעולמות העליונים אלא גם בעולמו הגשמי והרוחני של היהודי פה למטה. רבנו הזקן, מייסד חסידות חב"ד, הטביע את היסוד והגדיר את השפעתו הכוללת של הניגון במילים נחרצות: "שירה ונגינה בתפילה ממתיקה את הדינים ומבריחה את המקטרגים ומושיעה את האדם בבני, חיי ומזוני".

כאשר השירה בוקעת מן הגרון מתוך כוונת הלב, היא מהפכת את מידת הדין למידת הרחמים. ממשיך דרכו, בנו אדמו"ר האמצעי, הגדיר את פעולת הניגון ככלי לחשיפת האמת האלוקית בתוך נפש היהודי: "ניגון בתפילה פועל אמיתיות גלוי אלוקות בנפש".

הניגון מבריא את השקר של העולם הזה ומותיר את הנפש חשופה ומזוככת מול אורה של האמת המוחלטת. כוח מהפך זה של הניגון מוסבר ומתעצם בדבריו של בעל הצמח צדק, המדגיש כי בכוחה של השירה להוציא מן האדם פנימיות נעלמת,

עד שהוא הופך ברוחניותו לבריה חדשה לגמרי. וכה אמר אדמו"ר ה'צמח צדק': "ניגון בתפילה - נהפך לאיש אחר על ידי גילוי הפנימיות".

וכאשר המוח אטום, והלב עייף וכבד ממלחמות היצר, והאדם חש כי גם היגיעה השכלית אינה מצליחה לבקוע את החומה, מורה אדמו"ר המהר"ש את העצה היעילה והקצרה ביותר לפתיחת הלבבות: "יגיעה אינה מסירה את טמטום המוח. העצה לכך - נגינה בתפילה".

הניגון הוא המפתח הפותח את שערי המוח הנעולים. ממשיך דרכו, הרבי הרש"ב נ"ע, מסביר שהנגינה אינה סתם השמעת קולות מוזיקליים, אלא היא ביטוי ישיר של מעמד הנפש, וכאשר עניין אלוקי מתיישב בלב החסיד, הוא אינו יכול להישאר קר ויבש, הוא מוכרח להתפרץ בשירה: "נגינה היא מעמד הנפש שמתבטא בניגון, חסידים מנגנים בתפילה משום שקול מעורר הכוונה' כאשר אצל חסיד מתיישב עניין בתפילה, אזי עס זינגט זיך, מתנגן לו".

מתוך עבודה פנימית זו של ניגון ודבקות, צומחת משאלת ליבו הקדושה של הרבי הריי"צ, השואף לראות את חסידיו מתעלים מעל לשגרת המצוות היבשה אל עולם של תענוג חסידי עילאי: "יהי רצון שהתפילות יהיו עם פנימיות, ויתפללו מתוך תענוג פנימי ועבודה אמיתית".

ודורנו שלנו, דור הגאולה, זכה להדרכתו הנבואית של הרבי, המביט אל תכלית השירה והתפילה, ורואה בהן לא רק כלי לעבודה עצמית אלא הכנה מעשית לשירה העתידית שתישמע בביאת משיח צדקנו: "הוראה עיקרית בעניין השירה, בנוגע ל'עבודת התפילה', היא שתהיה באופן של שירה מצד הדבקות וההתכללות בהעליון - כהכנה ל'שיר חדש'".

וְהָיָה כְּנִגָּן הַמְּנַגֵּן

מהות השירה ופעולתה בבירור הנפש והכנתה לתפילה

על מנת להבין לעומק מדוע הפכה הנגינה לחלק בלתי נפרד מאורח החיים החב"די, עלינו להתבונן בשיח ובסיפורים שעברו מדור לדור. הניגון אינו תחביב או אמצעי להנעים את הזמן; הוא כלי מלחמה וכלי שרת בעבודת ה'.

שאלו פעם את אדמו"ר הזקן, מדוע חסידיים מנגנים בתפילה. הוא ענה: "התפילה צריכה 'לתפוס' את האדם, שהוא יהיה בהתעוררות וכאשר האדם 'נתפס', אזי מתנגן לו [ניגון]".

כאשר האדם נתפס ברעיונות החסידות וגדולת הבורא, הניגון פורץ ממנו מאליו כתוצאה טבעית של ההתעוררות. הניגון החסידי פועל על כל רובדי הנפש, הוא מזכך את הרגשות ומכוון אותם אל הקודש, כפי שמובהר בשיחותיו של הרבי: "עניין השירה והניגונים פועל התעוררות, וניתן לנצל אותו כדי לעורר את כל התחושות, 'חוץ מענין ההנאה' (שיחות קודש תשכ"ג).

הניגון אינו מיועד להנאה עצמית ואנוכית, אלא לעבודה וזיכור. הניגון החסידי הוא כלי חינוכי מהמעלה הראשונה, המעצב את אישיותו של האדם: "לנגן ניגון חב"ד אמיתי – שענינו הוא בכלל עניין מחנך".

עבודה זו מתחילה כבר בשלבים הראשונים של התפילה, ב"פסוקי דזמרה", שהם השירה המשמשת כלי מלחמה מול כוחות החול, כפי שמסביר הרבי: "שירה דזמרה היא הכנה לתפילה. 'שירה' – היא מלשון 'שררה': שמכניעים ומבררים את המנגד, ומזמרים אותו" (תורת מנחם כרך מא, עמ' 207).

השירה משליטה שררה ורוממות אלוקית על פני הבהמיות, ומזמרת - מלשון כריתה וחיתוך - את הקוצים המפריעים לנפש להתפלל. שורשה של עבודה זו עתיק יומין הוא, וקשור למשה רבינו, רועה ישראל, כפי שגילה הרבי הרש"ב: "הנגינה בתפילה מתחילה ממשה רבנו משה הוא דרגא של חכמה, ושלמות החכמה היא ע"י בינה ודעת... היה חב"דניק. חב"ד'ניק מנגן בתפילה".

כדי שהתפילה תהיה מתוך הבנה והשגה עמוקה, יש צורך בהתבוננות חסידית מעמיקה שלפני התפילה, וגם כאן, הניגון הוא המסייע הגדול ביותר לפתוח את הלב לקליטת העניין האלוקי: "ההתבוננות עצמה, ע"י סיוע של ניגון, מסוגלת לעורר את האהבה. ועד שעדיין קודם התחלת התפילה, שרים ניגון שמתאים להתבוננות". ובביאור שניתן בהערה מודגשת: "מכאן שיש ענין לשיר ולנגן ניגונים חסידיים לפני התפילה, כדי לסייע להתבוננות. החסידים היו אומרים ש'שיר' נוגע בנפש יותר מדיבור, ולכן עניין ההתבוננות קודם התפילה מובהר ביותר כאשר מלווה בניגון" (ספר השיחות קיץ תרצ"ב, עמ' קעב).

אֶזְיָשׁוּר

הניגון ככלי לבירור הנפש הבהמית והמתקת הדינים

עומק העניין של הנגינה בתפילה מואר באור נגוהות מתוך תורתם של רבותינו נשיאינו, המראים כיצד הניגון פועל על עצם הנפש הבהמית, ומסוגל להפוך את חושך העולם הזה לאור בהיר, ולהמתיק את כל הדינים הקשים בשורשם העליון.

נפתח בגילוי נפלא של אדמו"ר הזקן, אשר למד משנה שלמה כשהיא מוסבת כולה על דרכי עבודת הלב בתפילה ומקומם של הניגונים בה.

פעם אחת, אדמו"ר הזקן נכנס לבית המדרש הקטן, ולאחר משך זמן שהיה בדבקות למד בעל פה את המשנה הבאה: "במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה: זמן התפילה הוא ה'שבת' של ימי החול, 'במה בהמה יוצאה' באמצעות איזו עבודה בתפילה אפשרי להוציא את הנפש הבהמית? בנפש הבהמית ישנן מדרגות 'גמל, נאקה, חמור, סוס'. לכל דרגה של נפש הבהמית ישנו סדר עבודה בפני עצמו. אמנם העבודה הכללית היא, ש'כל בעלי השיר יוצאים ונמשכים בשיר'. 'שיר' הוא טבעת, אליה קושים את החבל, 'יוצאים בשיר' ו'נמשכים בשיר' הם רצוא ושוב. השיר והזמרה בתפילה זוהי סגולה עצמית, להוביל את הנפש הבהמית ולברר את הטוב שבה, ולעורר את הכוונה הפנימית".

נמצאנו אפוא למדים שהשירה והזמרה אינן מותרות אלא הן הכלי הכללי והסגולה העצמית שבאמצעותה ניתן להנהיג את הנפש הבהמית הקשה, לחברה אל הקודש, ולהעלותה במעלות ה"רצוא ושוב" של עבודת התפילה.

את סוד פעולתו של הניגון למעלה, בעולמות העליונים, וכיצד הוא ממתיק את

הדינים ומשנה את ההנהגה העליונה, מבאר באריכות ובאומנות אדמו"ר האמצעי, כשהוא מקשר זאת לשיר הלוויים בבית המקדש ולנגינתו של דוד המלך לפני שאול:

"שיר הלויים בבית המקדש שהיה בקול ערב בנעימות יתירה כדי להמתיק כל בחי' הדינין הקשים ... ע"י נעימות קולם בשיר שלהם בכלי ובפה, שמזה הטעם נק' 'בדי חי דמלכא' כמ"ש בזהר ... ועל דרך משל שאנו רואים שיש בכח השיר וניגון בכלי זמר בקול הנעים לשמח גם למי שהוא בעצבות גדולה מאיזה דבר צער ויגון גדול, כאשר ישמע קול ערב ונעים בשיר הכלי זמר הטוב כנגן המנגן, יבא עליו רוח חדוה ועונג ושמחה בנפש הנעצבת, ויפול ממנו העוצב והדאגה כידוע, וכמו שהיה דוד מנגן לפני שאול וסר מעליו רוח הרעה שהי' מבעתו כו'.

"וכך עושין לפני שרים ומלכים גדולים להסיר העוצב ע"י קול שירה וזמרה בקול ערב ונעים המשיב את הנפש לעורר את החדוה ועונג, וממילא יפלו כל הדינים ומקטרגי' הרעים, שאינן פועלים רק בעת רוגז ועוצב כו', אבל בשעת שמחה ועונג וחדוה אין להם מקום כלל לקטרג כידוע וד"ל.

"וכך היה עיקר המכוון בשיר הלוויים על הקרבן, שהקרבן עצמו מכפר על העון כו', ולהסיר הקטרגים הרעים ולהמתיק הדינים שנעשים מן העונות כו' ... שהוא בחי' ההתלהבות בשמחה וחדוה ועונג האלקי כדי לעורר את החדוה ועונג העליון למעלה להאיר אור פני מלך חיים כו', ועל ידי זה יומתקו כל הדינים והמקטרגים העליונים".

דברים נפלאים אלו מסבירים היטב את פשר דרישתה של חסידות חב"ד שהניגון והתפילה יהיו מתוך שמחה וחיות, תוך הרחקת מרה שחורה ועצבות בכל תוקף. תפילה מתוך כיווץ הלב אינה פועלת את פעולתה, ואילו נעימת השמחה משפיעה שפע של חסדים מלמעלה.

את הסיפור הבא סיפר רבנו הצמח צדק על רגע נורא הוד, מוצאי שבת כ"ד טבת בכפר פיאנע, שעות אחדות בלבד בטרם עלתה בסערה נשמתו הקדושה והטהורה של רבנו הזקן בסערה השמימה. באותה שעה מרטיטה מנע רבנו הזקן מנכדו לנגן ניגון של מרה שחורה בתפילה, באומרו על כך בקול חלוש אך רווי עוז, בנמקו על כך בשם רבו הגדול, מורנו המגיד ממזריטש, על הפסוק "דמות כמראה אדם עליו מלמעלה" שכפי המידה שמראה האדם מראה מלמטה, כן מראים לו מלמעלה.

אף בדורנו, הרחקת המרה שחורה גדולה יותר והדברים מופיעים בשופי בדברי כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו. וכן הנעימה של התפילה הקבועה בליובאוויטש, הייתה בטון של שמחה, לא מתוך כיווץ.

הַנְּשִׁיר שֶׁהָיוּ הַלְלוֹיִם אוֹמְרִים

עומק הביאור בתורת החסידות על כוחו של הקול והניגון

יש סבורים בטעות כי העבודה השכלית צריכה להישאר שקטה ומופנמת ושעבודת התפילה בקול רם ובשירה שייכת רק לאנשים פשוטים. לעומת זאת, תורת חב"ד הפכה קערה זו על פיה. רבותינו נשיאינו גילו כי דווקא הקול החיצוני והניגון מסוגלים לעורר את העומקים הכמוסים ביותר של הנפש - עומקים שהשכל לבדו לעולם לא יוכל להגיע אליהם.

אדמו"ר האמצעי יוצא בכל תוקף נגד אותם משכילים בעיניהם, המזלזלים בתמימותם של בעלי הבתים המתפללים בקול רם, ומסביר את עומק העניין: "עוד זאת הרעה שיגיע מן החכמים ומבינים בדברי חסידות, שרבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, באשר זה פרי חכמתם להתהלל בבחי' יש היפוך הביטול, ולהתלוצץ מבעלי בתים הפשוטים, שבתמימות לפי ערכם רוצים בקרבת אלקים בתפלה להתפלל בקול רם דווקא, לפי שהקול מעורר הכוונה שבלב ומוח יהיה איך שיהיה".

והרבי בדורנו מחזק יסוד זה ומראה כי זהו טבעה האמיתי והבריא של הנפש, כפי שרואים אצל ילדים קטנים: "כפי שרואים במוחש, שהאח המבוגר מלמד את אחיו הקטן להתפלל מתוך שירה ושמחה, ובקול דווקא".

לפנינו ביאורו המונומנטלי והמפורט של אדמו"ר האמצעי, המנתח שלב אחר שלב את המנגנון הרוחני והנפשי של "קול מעורר הכוונה", ומראה כיצד הקול והניגון נוגעים בבחינת "יחידה שבנפש" וממשיכים גילויים אלווקיים נעלים ביותר:

מה שאמרו ש"קול מעורר הכוונה", רצונו בזה שלא היה לו עדיין שום התפעלות כלל

בנפש, ולא במוח ולב כלל. רק שעל ידי בחינת קול פשוט זה שיוצא מהגרון בקול רם דווקא, הוא שעושה התעוררות חדשה במוחו ולבו. והוא שמעורר הכוונה שבמוח ולב מלמעלה למטה ומלמטה למעלה.

וגם פירוש כוונה זאת הוא גם למעלה מן הכוונה שבמוח ולב, והוא בכוונה הפנימית ועצמית דיחידה שבנפש, באהבה רבה בתענוגים שנוגע בתענוג העצמי דיחידה ממש, שייקרא גם כן בשם "כוונה". אך אין זה נקרא כוונה שכלית ולא כוונה שבלב במידות שנוגדים מן השכל, אלא הכוונה הזאת כמו "אם כיון לבו", שהוא בנקודה פנימית ועצמית ממש. כך הקול מעורר הכוונה שבעצמות הנפש, יהיה איך שיהיה, ודי למבין.

וכמו שאנו רואים בחוש דבר הפלא הזה, שגם בהיות האדם בלתי בחירה ורצון בעבודת ה' בתפילה וקריאת שמע וכיוצא בזה, אם יתחיל לדבר דיבורו בקול רם אף בחיצוניות, רק שיהיה מתעורר בלבו לזה לכוון לדבוק נפשו בה' בקול שיר וזמרה או לצעוק אליו בצר לו, גם שעדיין אין בלבו שום התפעלות, יבוא לכלל התפעלות גדולה בעצמות הנפש על ידי הרמת קול זה שיוצא מן הגרון.

והיינו לפי שקול זה יוצא מהבל הלב, ויש בהבל הלב מבחינת פנימיות נקודה שנקראת "תעלומות הלב", וכמו שכתוב "שאגתי מנהמת לבי". ועל כן קול זה מעורר הכוונה הפנימית והעצמית אף בעצם הנפש ממש, לפי שעל ידי זה דווקא יוצא מן ההעלם דהעלם שמוסתר אור האהבה רבה בנקודת הלב לגילוי, עד שיכול לעורר גם ההתפעלות העצמית של כל נפשו ממש.

וזהו הטעם שאמרו ש"קול מעורר הכוונה", שהוא מלמטה למעלה, שעולה ממיצר הגרון מהבל הלב. וכך הוא גם בבחינת המשכה וירידה מלמעלה למטה במחשבה דחכמה, מאין והעלם דמקיף דיחידה שנמשך על ידי קול זה דווקא, לפי שיש לו שורש שם, ודי למבין.

והנה על דרך כל זה יובן גם כן בחיבור השני דמוח אל הלב במה שאמרו ש"קול מעורר הכוונה", שזהו בכוונה שבמוח, כמו בחינת שיר כפול דחכמה ובינה.

דהנה אנו רואים בכל עבודה אלוקית בקול ושיר, כמו בפסוקי דזמרה וכיוצא בזה, שאומר בפיו שירות ותשבחות בשבחו של מקום, כמו "הללו את ה' מן השמים", "הללו א-ל בקדשו" וכיוצא בזה. ודאי שבחינות אלה באות בדיבור על ידי התבוננות במוחו בהעמקת הדעת היטב.

והנה כשמתבונן אדם ומעמיק באיזה עניין פרטי בגדולת ה' בשכל והשגה בטוב טעם, לא בכל העיתים יש עת ושעת הכושר שיתפעל מחמת זה בלב באהבה ויראה וכיוצא

בזה, אף על פי שמשגיג בעומק בכלי מוחו ונתאמת העניין ההוא אצלו מכבר, כמו בייחוד אלוקות ד"ממלא כל עלמין" איך שבורא יש מאין, וגם בבחינת "סובב כל עלמין".

ואמנם כאשר העמקת השגה זאת האלוקית נשארה בכלי מוחו לבד בעיון המחשבה, יכול להיות שלא יתפעל ממנה בלב כלל, ואף גם במוח הוא עולה בהעברה בעלמא בבחינת הודאה מרחוק בלבד, ולא יתפעל מזה גם במוח.

אך הנה כאשר אותו אור השכל והשגה האלוקית עצמו יאמר וידבר אותו בקול ודיבור בפה בשבחו של מקום, כמו בפסוקי דזמרה ובקריאת שמע באומרו "ה' אחד" ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", רק שידבר בקול רם בשיר וניגון, יהיה איך שיהיה, אזי יתפעל בהתפעלות יתירה במוחו ולבו במאוד מאוד.

כי הקול והשיר והניגון שיצאו עם ההשגה הזאת שבמוחו הם שעשו התפעלות גדולה הזאת במוחו ולבו, שלא לפי ערך התפעלות השכל והשגה האלוקית מצד עצמה בלבד.

ואי אפשר לומר שעל ידי הקול והניגון שאומר השבח וגדולת ה' יוסיף לו דעת והשגה מחודשת באותו השכל וההשגה שמתבונן בדעתו, שהרי מגוף אותו אור השכל והשגה שהיה לו מכבר הוא מתבונן בשעה שאומר שבחי של מקום בפסוקי דזמרה וכיוצא בזה, בלי תוספת כלל יותר מהשגתו בעומק דעתו. ועם כל זה מעורר התפעלות יתירה במוחו ולבו.

ואם כן בהכרח צריך לומר בזה שיש בטבע הקול הזה שיוצא מן מיצר הגרון לעורר את הכוונה שבמוח ביתר מכפי שהיה מושג אצלו בהשגה מכבר.

כי השגה הראשונה שלו הייתה רק בחיצוניות, שנקראת הסבר וטעם לעצם המושכל שנתיישב במוח הבינה בכלי ההשגה כפי שיוכל שאת לפי ערך הכלי שלו בלבד. אבל התעוררות הכוונה שבמוח בינה, היינו בחינת הכוונה הפנימית, שהוא בבחינת הרוחניות והפנימיות ותמצית של כל ההשגה הבא בהסבר לאורך ורוחב, שאי אפשר להשיג כלל בהשגה.

ונקרא עומק המושג הרוחניות כמו שהוא בבחינת אין והעלם דנקודת חכמה שמאין תימצא. וזהו שמעורר הקול היוצא מן הגרון לכוונה רוחניות זו, אף בהעלם דאין דחכמה. והוא שנקרא "שיר כפול" בחכמה ובינה, שמה שאי אפשר שיבוא לגילוי בהסבר ונקרא עומק דחכמה ובינה, הוא שמתגלה בשיר וניגון.

והוא כמו עניין ראיית עין השכל מקרוב, וכמו "ולבי ראה הרבה חכמה ודעת". ובקול

השיר והניגון יתגלה כמו שהוא בבחינת ראייה מקרוב, כמו "לבי ובשרי ירננו". ועל כן נקרא שיר א-ל דווקא.

וגם הלוויים שהם בבחינת בינה בהתלהבות ושמחה בהשגה האלוקית, כמו שכתוב "ועבודת הלוי הוא", בבחינת פנימיות בינה, אמרו בזהר "דא הוא עתיק יומין" עצמו שהיה מתגלה בשיר שלהם על הקרבן בבחינת פנימיות דעתיק יומין, שהוא בחינת פנימיות התענוג הפשוט שבעצמות אין סוף ברוך הוא שנקרא "רעווא דכל רעווין".

והיינו לפי שבקול ושיר הניגון דלוויים, אף על פי שהיה מלוכש באותיות הדיבור שלהם שהיו אומרים הקפיטל בתהלים לפי אופן הכוונה במוח ההשגה שלהם, מכל מקום היה שורה בזה מעצמות התענוג שבעצם הנפש דיחידה שלהם.

והוא שאמרו "דא הוא עתיק יומין", שהיו מעוררים בזה לבחינת פנימיות דעתיק יומין למעלה. וזהו מה שכתוב בפסוקי דזמרה: "רוממות א-ל בגרונם וחרב פיפיות בידם". פירוש "רוממות א-ל", דהיינו בהשגת רוממות העצמות דאור אין סוף שלמעלה מעשר ספירות דאבי"ע, בבחינת ממלא וסובב, שאינו נתפס בהשגה דבינה בהבנה והסבר, רק בבחינת רוחניות הכוונה שבעומק פנימיות השכל, כמו שהוא בבחינת אין דמקיף דחכמה ובינה. הוא שנמשך "בגרונם" דווקא, דהיינו בקול הגרון, כמו שיוצא מן המוח ללב דרך הקנה והגרון בשבחו של מקום, שמדבר בקול רם דווקא.

אזי בזה נעשה "חרב פיפיות" להכרית יניקת החיצונים, שהוא יניקת בחינת הרע שבנפש הטבעית שלא יתערב בטוב כלל. שאין בחינת בירור זה יכול להיות כלל על ידי ההשגה דמוח בינה ולבו בלבד בלא קול היוצא מן הגרון. וזהו "רוממות א-ל בגרונם" דווקא.

והנה אנו רואים לכאורה בהפך מכל הנ"ל בקול הגרון, שיש בו מעלה יתירה הנ"ל, שהוא כוח המחבר לעצמות הנפש ועומק הרוחניות דחכמה ובינה ומידות כאהבה רבה בתענוגים.

דהתפילה היא בלחש ובחשאי דווקא, כידוע שכל המשמיע קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמנה. ואם היה בקול הגרון מעלה יתירה הנ"ל, למה לא יצעק בקול רם דווקא בתפילה, שהרי הקול מעורר הכוונה הרוחנית והעצמית יותר מהכנת דעתו ולבו. ומה שכתוב "רוממות א-ל בגרונם", זהו בפסוקי דזמרה דווקא ולא בתפילה, ולמה יחולק ביניהם לכאורה.

וגם הלא לכאורה הקול דניגון יוצא בחיצוניות מאוד, כמו מן השפה ולחוץ, ועל כן אמר "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה", וכתוב "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק

ממני". ואם כן למה ישובח יותר בקול חיצוני זה שמדבר בשבחו של מקום בפסוקי דזמרה, אם אינו רק בפיו ובשפתיו ולבו רחק, ואף על פי שמעורר הכוונה אחר כך.

אך הנה ידוע שיש בקול שני דברים: א, בחינת אור ישר בירידה והמשכה מן ההעלם לגילוי, בשיר פשוט וקול פשוט שיורד ומלובש בו מעצמות הנפש. ב, בחינת אור חוזר בהעלאה מלמטה למעלה, והוא מה שקול היוצא מהבל הלב מלמטה עולה ומעורר הכוונה שבמוח ולב עד עצמות הנפש.

וזהו שאנו רואים שהקול מעורר הכוונה גם בלב זולתו ששומע הקול. כמו שישמע אדם קול זולתו מדבר בשבחו של מקום מפנימיות לבבו, יעורר הכוונה שבמוחו ולבו ויתפעל גם הוא ביותר, מה שאין כן כשאנו מדבר בקול אלא בלחש.

ויובן מזה שעל ידי קול זה יעורר גם למעלה באלוהים חיים שישמע לקול ושיר האדם בשבחו של מקום, רק כשאנו מן השפה ולחוץ בפיו ושפתיו בלבד ולבו רחק. אדרבה, מעורר הכוונה בלב ומוח בהיותו יוצא מתוך שמחה ואהבה שבלב ומוח.

אך זהו דווקא בפסוקי דזמרה, שצריך להיות "רוממות א-ל בגרונם" דווקא, להיות בירידה והמשכה מ"רוממות א-ל", מהעלם עצמות אור אין סוף ברוך הוא למטה באורות וכלים דווקא, כדי להאיר לעולמות ולנשמות ולהאיר גם לחושך, כמו שכתוב במקום אחר בפירוש "הללויה", כמו "יהל אור", בהללו נרו. ולהיות הכנה מזה לקריאת שמע, שיוכלו לייחד ייחודא עילאה ב"אחד" באריכות דל"ת דאחד, להמליכו בשמים ובארץ. לפי שבשבחו של מקום בפסוקי דזמרה מעוררים לעצמות אור אין סוף שיאיר ויומשך במידותיו באבי"ע. ועל ידי שתיים לפניה, ובעיקר "אהבה רבה אהבתנו", נמשך כוח ועוז לנשמות ישראל שיוכלו למסור נפשם באחד.

ועתה כתבו לכם

שיחות הקודש ודרישת הרבי לדורנו

הדברים אינם נשארים ברמה הרעיונית בלבד. בכל הדורות, וביתר שאת בדורנו, תבעו רבותינו נשיאינו מהחסידים לתרגם את תורת הניגון לעבודת תפילה מוחשית, חיונית וסוערת, שאינה נכנעת לקרירותה של מדינת הרווחה הגשמית.

בשמחת תורה תרס"א, עם התפשטותו של 'קונטרס התפילה' המפורסם, העמיד הרבי הרש"ב את יסודות מנהג החסידים לנגן בתפילה. לפני הקפות, אמר אדמו"ר הרש"ב ביאור רחב על כמה דברים האמורים בקונטרס התפילה, שיצא לאור בתר"ס ונלמד ברבים במאות מקומות ברוסיה ומחוצה לה.

בשיחה זו התייחס אדמו"ר הרש"ב במיוחד למנהג החסידים לנגן בתפילה, לעיתים בניגון שמחה, לעיתים בניגון מרירות, לעיתים בניגון של רצוא, לעיתים בניגון של שוב, לעיתים בניגון של כלות הנפש ולעיתים בניגון של אהבה בתענוגים, וכל הניגונים בהתלהבות החב"דית המיושבת, בדבקות וגעגועים אל הגבוה יותר.

"הנגינה בתפילה מתחילה ממשוה רבינו. נאמר 'אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת', את השירה הזו שר משה רבינו ביחד עם בני ישראל, ובתפילה משה רבינו שר לעצמו. משה רבינו היה חב"ד'ניק : משה הוא דרגא של חכמה, ושלמות החכמה היא ע"י בינה ודעת . . היה חב"ד'ניק, וחב"ד'ניק מנגן בתפילה" (הדברים הובאו בספר השיחות תר"ס).

וראיית הדברים הללו פועלים במוחש, מתוך מסירות נפש, הותירה רושם בל יימחה בלב קודשו של הרבי. בהתוועדות מרגשת בשנת תשמ"ב, שיתף הרבי בזיכרונותיו

מימי פריז, והטיח דברים נוקבים כלפי חסידים שהחליפו את שטורעם התפילה בנגינה - בנוחות גשמית ואדישות.

בהתוועדות שבת פרשת ויקרא תשמ"ב סיפר הרבי: "לפני שלושים וכמה שנים ראיתי בהשגחה פרטית מאורע מסוים, ולא חשבתי שעניין זה יהיה נוגע אחרי משך זמן ארוך ביותר, וכדלקמן.

"כאשר אמי ע"ה יצאה ממדינה ההיא, נסעתי לפריז כדי לפגוש אותה ולהביאה לארצות הברית. במשך שהותי שם, בפריז, פגשתי עוד יהודים מאנ"ש שיצאו ממדינה ההיא באותה תקופה, או במשך זמן לפני זה. כאשר התפללנו יחד ביום השבת, יותר משבת אחת, ראיתי כיצד הם מתפללים באריכות, מנגנים ניגון חסידי באמצע התפילה ומכים באצבע צרדה.

"אף על פי שהכאה באצבע צרדה בשבת היא עניין של שבות, הרי מדובר כאן אודות הכאה באצבע צרידה כתוצאה מההתלהבות בשעת התפילה, כמנהג החסידים, ובדוגמת מחיאת כפיים מפני גודל השמחה וכיוצא בזה.

"אמנם אין אדם יודע מה בליבו של חברו, אבל אף על פי כן, כאשר רואים שפלוני למד חסידות לפני התפילה, יותר זמן או פחות זמן, ולאחרי זה הוא מאריך בתפילה מתוך ניגון חסידי, הרי זה מסתמא עניין הקשור עם עבודת ה'.

"בין אותם יהודים שראיתי אותם בפריז להאריך בתפילה, ישנם גם יהודים הנמצאים כאן עתה, ונמצאים בהתוועדות זו. וראיתי אותם להתפלל בשבת זו ללא תנועה חיונית וללא כל שטורעם בעבודת התפילה.

"בהיותו במעמד ומצב הנ"ל, לאחר היציאה מאחורי מסך הברזל, היה עוסק בעבודת התפילה. ואילו לאחר שהקב"ה עזר לו להגיע למדינת הרווחה, וברכו בבני, חיי ומזוני רוויחי, ועזר לו להצליח בעסקיו באופן של עשירות וכו', על כל פנים שלא בערך לגבי המעמד ומצב שתיאר לעצמו באותם ימים, ויהי רצון שהקב"ה ימשיך את ברכותיו כמה פעמים ככה, אינו מוצא לנכון לעסוק באריכות התפילה.

"ומכל שכן וקל וחומר, אם באותה תקופה עסק בעבודת התפילה, הרי על אחת כמה וכמה שבהיותו במעמד ומצב ד'מסורבל בבשר' עליו לעסוק בעבודת התפילה.

"כאמור לעיל, כאשר ראיתי זאת לפני שלושים וכמה שנים, לא תיארתי לעצמי שעניין זה יהיה נוגע בשנת תשמ"ב ב-770. כוונתי בדברים אלו אינה לאדם מסוים, אלא לכל מי שהדברים שייכים אליו, וכפתגם הידוע: 'לכל מי שהכובע מתאים לראשו'. ואם ישנו מישהו שהדברים מתאימים אליו ולא חשבתי אודותיו, הרי הדברים מכוונים גם אליו".

קולמוס הלב

זכרונות, עובדות והנהגות קודש

לאחר שלמדנו את השורשים, הרעיונות והשיחות, נבוא בשער זה אל מראות הקודש והסיפורים החיים, המעבירים את תחושת תפילתם של החסידים ורבותיהם. הסיפורים הללו מראים כיצד חלחל הניגון לכל פינה בליובאוויטש, החל מהרביים עצמם, דרך בעלי התפילה והתמימים בישיבה, ועד לילדים הקטנים.

אחד הסיפורים הנוגעים ללב מתאר את תולדותיו של "סדר הניגונים" המפורסם בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, ומראה כיצד ניגון עמוק ואמיתי שבקע מלב שבור של בחור אחד, שינה את פני הישיבה כולה:

בזמן יסוד הישיבה של הרבי הרש"ב, לא הייתה מסורת ניגונים מסודרת. בחור בשם נטע רובינב נדחה מהישיבה, אך ריגש את כולם בניגון עמוק שבקע מליבו. לבסוף התקבל והחל ללמד ניגונים, לארגן מקהלה ולהנחיל את "סדר ניגונים" בלייל שבת. שיא השפעתו היה ב"ט כסלו תרס"ג, כשהניגון שלו הפך לסמל, כששר אותו מול כל תלמידי הישיבה בקבלת פנים שארגנו לרבי.

ודורות של חסידים גדלו על ברכי התפילה בנגינה, וראו בה את הדרך המובחרת להתקרב לאלוקות, עד שהיעדרה נחשב להם לעונש וכאב עצום, כפי שסיפר לאדמו"ר הריי"צ, החסיד ר' גרשון בער מפאהאר, מחסידי אדמו"ר הצמח צדק ואדמו"ר מהר"ש, ומתלמידי ר' הלל מפאריטש: "שמעתי מחסידים הראשונים, חסידים של אדמו"ר הזקן, שנתקרב לחסידות על ידי התפילה בנגינה. הניגונים החסידיים השפיעו עליהם מאוד". וסיים ר' גרשון בער: "הנני מתמרמר על שאיני מנגן. אף שהנני גם כן כבד פה, אין זה נוגע לי כל כך, והנני חושב זאת לי לעונש". וזלגו עיניו דמעות.

החינוך לנגינה החל עוד מגיל הינקות. עדות נפלאה לכך אנו מוצאים בסיפור מילדותו של אדמו"ר הצמח צדק, שגדל בצל סבו הגדול:

כאשר היה אדמו"ר הצמח צדק ילד כבן ארבע או חמש, לאחר שנתייתם מאמו בגיל שלוש וחינוכו הופקד בידי סבו, אדמו"ר הזקן, היה בין החסידים סיפור מפורסם:

"בין החסידים היה מפורסם, אשר בשעה שכ"ק אדמו"ר הזקן היה מתפלל, היה נכדו הילד לוקח שני תפוחי אדמה ומפצלם כדמות בתי תפילין, ולוקח פתילים לרצועות, וקושרם בזרועו ובראשו, ומתנענע. וגם מנגן בניגונים שונים, ועושה עצמו כמתפלל" (התמים, כרך א עמוד 254).

מראה מדהים ומרעיש של עבודת התפילה בנגינה אנו מקבלים מתיאור תפילתו של הרבי הרש"ב עצמו בליובאוויטש (באייר תרנ"ו) כפי שנרשם על ידי בנו הרבי הרי"צ: "...כבר עברה שעה שנייה אחר חצות, וכ"ק אאמו"ר עודנו עומד בברכות יוצר. אף כי מנגן אחד הניגונים הישנים הרגיל בפי כל. הניגון הוא בעל שלוש בבות: הבבא הראשונה - מתארת חושב שכל עיוני ומתעמק בו, ותנועתה מתארת את הירידה מעומק לעומק. הבבא השנייה - מתארת התרגשות והתפעלות על ההבנה השכלית שעומד בה. הבבא השלישית - מתארת את הכוסף והגעגועים, בתשוקה למרחב ורום בלי סוף. ובניגון זה מתפלל כ"ק אאמו"ר, והנה קולו הממושך חודר ללב השומעים בהדרת קודש" (ספר השיחות תש"ו-תש"י, עמ' 426).

והיו חסידים שתפילתם בנגינה משכה אליהם קהל רב, שהיה מגיע רק כדי לספוג את חיות הקודש שנבעה מקולם, כמו החסיד ר' חנוך הענדיל:

לפנינו תיאור על החסיד ר' חנוך הענדיל מאת הרב שרגא פייבוש זלמנוב:

"אני זכיתי לחזות בנועם זיו תפארתו של ר' חנוך הענדיל בפעם הראשונה בשנת תרנ"ה, בין פסח לעצרת, אשר אז באתי ללמוד לליובאוויטש.

זוכר אני אשר פעם הייתי לומד בחדר שני מבית המדרש של אדמו"ר, הנקרא 'זאל הקטן', שיעור עיוני בגפ"ת. והנה פתאום הגיע לאוזניי קול נעים בניגון וזמרה המעורר את הלב. הפסקתי את לימודי ופניתי אל פתח בית המדרש, ואראה מחזה מפליא. הנה באמצע השולחן העומד בבית המדרש ממזרח למערב יושב איש אשר הדרת פנים לו, מעוטף בטלית ותפילין, ומתפלל בקול זמרה בניגון נעים, אשר היה ידוע בליובאוויטש, ואומר מילה במילה שירת 'אז ישיר'. פניו צהובות כמוצא שלל רב, ומעיניו יזלו דמעות באין הפוגות".

בהקשר לכך מסופר עוד, שחנווני אחד בליובאוויטש היה סוגר את חנותו בכל שבוע בימי שני וחמישי, במיוחד על מנת ללכת ולשמוע את תפילתו של ר' חנוך הענדיל (לשמע אוזן (מהדורה מתורגמת), עמ' 158; מדור סיפורי אדמו"ר הרש"ב, סיפור עה).

קול מהיכל

התנופה שחולל כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו
בשימור והפצת הניגון החב"די ושימוש בעבודת התפילה

בפרק האחרון של מסכתנו, אנו פונים אל דורנו אנו, הדור השביעי, שבו קיבל מפעל הניגון תנופה עולמית חסרת תקדים תחת הנהגתו של הרבי. הרבי לא רק דרש חיות ונגינה בתפילה, אלא פעל באופן אקטיבי לשימור הניגונים, דקדק בכל תנועה ותנועה, ועודד את בעלי התפילה לשלב ניגוני שמחה בתוך התפילות הרשמיות ביותר.

הרבי ראה בשימור הניגונים המדויקים משימה קדושה, והיה מעורב בכל פרט ופרט של הוצאת קלטות הניגונים החב"דיים. הרבי בחר בעצמו את כל הניגונים שנכנסו לקלטות של נח"ח, והעיר הערות רבות ומדויקות על כל פרט.

הרבי היה זה שהורה שהניגון הראשון יהיה "ג' תנועות", ואחריו: "צמאה לך נפשי", ניגון ההקפות, ניגון שאמיל ו"ופרצת". הרבי אף הוסיף בעצמו שלושה ניגונים נוספים: "עזרני א-ל חי" (מרוקו), "אתם שלום" (בוכרה) ו"אדון הסליחות" (גרזיה).

היחס המיוחד של רבותינו נשיאינו ללימוד מקצועי של אמנות השירה לשם עבודת השם ושימוש כבעלי תפילה, ניכר במכתבו המרתק של הרבי הריי"צ אל החסיד ר' משה טלישבסקי.

הרב משה טלישבסקי ע"ה, שהיה בעל קול נאה, ביקש ללמוד פיתוח קול ואילו אביו הסתייג מהרעיון, אך בסופו של דבר הוחלט לפנות בשאלה לרבי הריי"צ.

הרבי השיב במכתב אישי: "במענה על שאלתו על אודות עצתם של המומחים בבעלי שיר, נכון הדבר אשר יפנה אל היותר גדול בעניין זה. וברשות הנהלת תומכי תמימים

ליובאוויטש יתעסק בלימוד זה כשלוש שעות ביום, וישקוד לעבור לפני התיבה בבתי כנסיות בחול ובשבת קודש בתפילות שונות. ומחצית הריח ייתן בלי נדר לתומכי תמימים ליובאוויטש ולמל"ח וה' יתברך יצליחו בגשמיות וברוחניות".

ואותו ר' משה טלישבסקי הפך לבעל תפילה קבוע במניינו של הרבי, שם חזה בעידודים המופלאים שנתן הרבי לשילוב ניגוני השמחה בעבודת התפילה, עד כדי כך שהניגונים ליוו את מחשבות הקודש של הרבי גם שעות ארוכות לאחר סיום התפילה. בכל פעם שר' משה טלישבסקי שימש כחזן בתפילת מוסף במניין של הרבי, נהג לשלב ניגוני שמחה, והרבי עודד זאת. אחת ה'חזקות' שלו היתה בליל ב' דחג הפסח, אז שילב ניגונים שמחים בהלל, בכל אחד מקטעיו.

בליל ב' פסח תש"מ נכנס ר' גרשון בער ג'יקובסון לרבי לקבל מצה, ופניו היו מאירות. הרבי שאל אותו: "מה פשר השמחה? האם התענגת מהתפילות של החזן?".

ר' משה עצמו כשסיפר זאת נענה ואמר: הבנתי שגם כשהרבי כבר בחדרו, הניגונים שלי עדיין מלווים את מחשבתו.

בכך תמה ולא נשלמה תמצית סקירת עבודת התפילה מתוך ניגון ושירה, העוברת כחוט השני ממשה רבינו, דרך אבות החסידות ונשיאי חב"ד, ועד לכל חסיד וחסיד העומד לפני קונו, מנגן ומעורר את כוונת נפשו לקראת השיר החדש שיושר במהרה בימינו.

שער שני

יוצאים בַּשִּׁיר

סדרה של ניגוני חסידים עתיקים
והסיפורים שמאחוריהם

מורשת של חסיד

ניגון כלות הנפש לר' הלל פראטקין

(געגועים 4)

הת' הלל (הילקע) פרוטקין נמנה עם בחירי תלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש. הוא נפטר בנסיבות טרגיות מבלי להותיר אחריו צאצאים, אך הותיר אחריו תנועה של ניגון.

החסיד ר' רפאל כהן מתאר בספרו "ליובאוויטש וחייליה" כמה מהבחורים העובדים, ביניהם גם את הת' הלל פרוטקין ז"ל, "שהיה מאריך בתפילתו ושר תנועה אחת מניגון". אלו שהכירוהו שמעו ממנו את התנועה בה היה מתפלל באופן קבוע.

תנועה זו איננה ארוכה אך עמוקה. זוהי תנועה של געגועים והתמוגגות, הנושאת בתוכה את דמותו של הילקע, שאיפה שכולה "למסור נפשו באחד". אולי מסיבה זו נתנו לתנועה זו את הכינוי "ניגון כלות הנפש".

הניגון כולל שתי 'בבות' (בתווים): בבא ראשונה בשורה ראשונה ובבא שנייה בשורה שנייה). לבבא הראשונה יש דמיון מסוים לתנועה המרכזית בניגון מהורודישץ (ניגון קי"ח בספר הניגונים). בבבא השנייה בניגונו של הילקע נשמעת תנועה של עלייה והתרוממות הרוח.

גורלו של חסיד

מאשינקע לר' שלום חריטונוב

(געגועים 5)

החסיד ר' שלום חריטונוב חיבר את הניגון הלזה חודשים אחדים לפני פטירתו. בתקופה ההיא, בסביבות שנת תרפ"ט, אסרו השלטונות הרוסיים שחיטה של בהמות ור' שלום שהתפרנס כשוחט ובודק נותר ללא מקור פרנסה. הוא ניסה למצוא עבודה אחרת ללא הצלחה וכך נדד ממקום למקום כשהוא חולה ומתייסר.

באחד מניסיונותיו למצוא פרנסה, הזמין מכונת תפירת גרביים. גם החסיד ר' פרץ מוצ'קין הזמין באותו הזמן מכונה כזו, ובפועל הגיעה מהמפעל רק מכונה אחת. לאחר דין ודברים ופסיקת אדם שלישי, הפסיד ר' שלום את המכונה לטובת ר' פרץ מוצ'קין. ליבו היה כבד עליו כשנוכח לראות כי לאחר כל התלאות הפסיד את אפשרות הפרנסה היחידה שהייתה לו. אז, במצבו הגופני הקשה, כשהיה שבור בליבו על הפסד המכונה ('א מאשינקע' באידיש), חיבר ר' שלום את הניגון הזה. לפי גרסא אחרת חיבר את הניגון בזמן ההמתנה לפסק הדין, כהכנה לקבלת הדין באהבה.

ר' שלום לא החזיק מעמד, ולאחר מספר חדשים, בכ"ה בטבת תרצ"ד, נפטר במוסקבה והוא בן מ"ח שנים בלבד.

קושיות ותירוצים

ניגון הפלפול

(געגועים 5)

ניגון הפלפול, או במקורו באידיש, 'דער פלפול', נקרא כך על שם חמשת בבותיו אשר מהלכם הוא בתנועות של קושיא ותירוץ. מה שבבא הקודמת תובעת, דורשת ותמאה, הבבא שאחריה מצדקת, משתקת ומיישבת. והבבות מטפסות ועולות, סותרות ובונות, מפרקות ומקשות, מתרצות ומיישבות בדוגמת הפלפול התלמודי.

במשך שנים רבות לא היה ידוע מקורו של הניגון. בשנת תשפ"ג, לאחר מחקר מקיף חשף הרב משה אורנשטיין את מקורו של הניגון על פי הקלטה של מר ישעיהו שר.

ביומנו של מר ישעיהו שר נכתב בשמו של ר' ישראל אריה לייב: "אני רוצה ללמדך את ניגונו של האדמו"ר הזקן, הראשון, מייסד חב"ד, ר' שניאור זלמן מליאדי". ובהמשך היומן נכתב: "ואפילו בין שומעי לקחי בחוגי המקרא שניהלתי ברחובות ובכפרי, שרתי את ניגונו של האדמו"ר הזקן כפי ששינן לי לייבל, מצאצאי אותו אדמו"ר". ביקוריו של ישעיהו בבית משפחת הרב היו בשנים תרפ"ד-תרפ"ז, כאשר ר' לייבל היה בגיל 15 עד 17, ובתקופה זו הוא לימד את הניגון. מר ישעיהו שר סיפר כי באחת הפעמים שליווהו ר' לייבל לביתו אמר לו: שמע ישעיה! אני רוצה ללמדך את ניגונו של האדמו"ר הזקן, הראשון, מייסד חב"ד, ר' שניאור זלמן מליאדי. זהו ניגון מיוחד במינו. תוכנו הוא: שיחת שני אברכים בסוגיא מסויימת בתלמוד או בחסידות, וצורתו קושיא ותירוץ, כשאחד מקשה והשני משתדל על ידי פלפול לתרץ ולסלק את הקושיא ולהפריכה. והיות ולך, ישעיה, יש קול, ושמיעתך מצויינת, והימים טרופים ליהדות, ומי יודע מה ילד יום, לכן רוצה אני להנציח את הניגון על ירך ברבים. וכך, תוך צעידה איטית מאופקת, ותוך חניות ביניים, למדתי יפה את הניגון, שמצא, אגב, מאד חן בעיניי".

עד שיצאה נשמתו

ניגון מפולטובה

(געגועים 5)

בספר הניגונים מכונה ניגון זה ניגון להרב יעקב מרדכי מפאלטאווא. ואכן בניגון זה מתפלל היה בנעימה ודבקות נשמתית רוויית רגש החסיד ר' יעקב מרדכי בזפלו, שהיה רב בעיר פולטובה והיה מהחסידים הנודעים ש"ל כ"ק אדמו"ר המהר"ש וכ"ק אדמו"ר הרש"ב.

סיפר הרב משה יהודה רייכמן, משפיע בישיבה גדולה תורת אמת, ששמע מחמיו הרב שלמה זלמן הבלין, משפיע ור"מ תורת אמת, את הסיפור הבא: אצל אדמו"ר מהר"ש היה חסיד הנקרא העילוי מפולטובה שנודע כ'משכיל' גדול בהתבוננות והתעמקות בדא"ח, אשר נתפס לספרים חיצוניים ונמשך אחריהם עד שירד מהדרך והפך לקומיקאי בהצגות בפטרבורג בירת האימפריה הרוסית. פעם ביקשו ממנו להציג יהודי אומר קריאת שמע שעל המיטה, ונתנו לו מספר ימים כדי להתכונן להציג טוב, אך בימים אלה התעמק בתיבות קריאת שמע כל כך עמוק עד שהתעוררה נשמתו. וכשהגיע הרגע בו עלה על הבמה כדי להציג, כבר היה בהתעוררות גדולה והתחיל לקרות קריאת שמע, לא כשחקן אלא כחסיד אמיתי.

הדבר לא התאים למארגני ההצגה שרצו לעשות ליצנות מה'קריאת שמע' שמיד סילקו אותו מהבמה וגרמו לו לעזוב הכל מאחוריו ולחזור לליובאוויטש כבעל תשובה עד שנעשה שוב לחסיד מן המניין. לאחר שחזר חיבר את הניגון דער פאלטאווער ניגון.

בזמן שעזב את דרך הישר, התבטא עליו אדמו"ר מהר"ש כי "מרוב השכלה שכח את

המושכל" (את הקב"ה). חסידים מספרים שפעם הגיע לליובאוויטש אחד מאדמו"רי פולין כדי לפגוש את אדמו"ר המהר"ש, ובדרכו חלף על פניו של הרב מפולטובה, שהיה שקוע בתפילתו כשהניגון מתנגן בפיו. הוא האזין לתפילה והפטיר: "אברך זה עמד כבר על פתחה של גהינום". וכששאלוהו מניין לו אמר: "אני שומע בתפילתו תנועה עמוקה של בחילא יתיר".

מספרים שהרב מפולטבה ניגן את הניגון בעמקות גדולה עד שפרחה נשמתו והסתלק.

תפילה מתוך דבקות

ניגון דבקות לאדמו"ר הזקן

(געגועים 5)

זהו ניגון דבקות לתפילות שבת המיוחס לרבנו הזקן. בניגון זה התפללו בדבקות והתלהבות עצומה על-פי דרך חב"ד אדמו"ר הרש"ב ואדמו"ר הריי"צ בכל שבת קודש כשהתפללו ביחידות.

אדמו"ר הריי"צ התבטא פעם על ניגון זה: כשמתפללים באריכות ועוסקים בעבודה, יוצא הניגון בדרך ממילא".

כיוון שתנועות ניגון זה עולות ויורדות מתוך מחשבה עיונית וכוונות עמוקות בתפילה ולפי אופן מצבי הנפש והרגש הלב של הצדיק. לפיכך, קשה לברר סדר הבבות של ניגון זה. פעם היה מזמר בבא זו קודם ופעם בבא אחרת. גם לפעמים היה מפסיק ביניהן באמירת תיבות התפילה ולפעמים היה מפזם רק קטעים מהניגון. לכן מובא ניגון זה בגרסא נוספת בספר הניגונים כרך ב' (חלק א'), כפי שנשמע מהחסיד ר' דוד לייב מרוזוב, בהתאם למה ששמע מאביו ר' אלחנן דוב.

עילוי אחר עילוי

ניגון לר' אשר מניקולייב

(געגועים 7)

ניגון לר' אשר מניקולייב מכונה גם: אלף דרייער. בראשית הקיץ של שנת תרס"א, בי"ג בסיוון, נערכה חתונה בעיר קאמינקא שבמולדובה של קרובי משפחתה של הרבנית שטערנא שרה, אשת אדמו"ר הרש"ב. החתן היה ר' שלמה הורנשטיין, והכלה הייתה מצאצאי אדמו"ר הצמח צדק. אדמו"ר הרש"ב והרבנית לא נכחו, ושלחו את בנם, אדמו"ר הרי"צ, כנציג המשפחה, בליווי החסיד ר' אשר גרוסמן.

במהלך החתונה ניגנה חבורת כלי זמר ניגון דבקות בעל שני בתים. ר' אשר, שהיה בעל חוש לנגינה, תפס את הניגון לאשורו, ולאחר החתונה, בדרכו לקישינוב, ניגן ר' אשר את הניגון בפני אדמו"ר הרי"צ על שפת נהר דניסטר. לאחר מכן, סיפר ר' אשר לאדמו"ר הרש"ב ששהה בהמבורג בחתונה וניגן את הניגון. בחזרתו לניקולייב, לימד ר' אשר את הניגון לחסיד ר' משה חריטונוב, ששיכלל אותו והוסיף בית נוסף. כך נקבע הניגון כניגון לר' אשר מניקולייב.

לגרסה אחרת, פעם בדרכו לליובאוויטש עבר ר' אשר דרך עיירה של גויים, שם בכל פעם היה שומע מבית המרזח קולות של צחוק והוללות. פעם אחת קרא משהו שונה: ר' אשר שמע ניגון ממש מיוחד. כמה נגנים גויים ניגנו ניגון שממש מצא חן בעיניו והצלילים ממש משכו את ר' אשר פנימה. ר' אשר נעמד ליד הנגנים עצם את עיניו וביקש שינגנו שוב ושוב את הניגון. הנגנים סירבו בהתחלה, אבל ר' אשר הוציא מטבע מכיסו בכל פעם, מטבע בשם "דרייער". הוא נתן לנגנים והם ניגנו שוב את הניגון, וכך היה 11 פעמים עד שהוא הרגיש שקנה את הניגון ופדה אותו מהגויים. משם מגיע השם של הניגון "אלף", המספר אחת-עשרה באידיש ושם המטבע "דרייער".

ר' אשר מיהר ללויבאוויטש לתת את הניגון מתנה לאדמו"ר הרש"ב ולנגן את זה לפניו, אדמו"ר הרש"ב מאוד אהב את הניגון ובסיום הניגון אמר לר' אשר שלא מספיק לקנות את הניגון בכסף אלא צריך לבצע שינוי בניגון. נסע ר' אשר לחסיד ר' אהרן חריטונוב שהיה בעל מנגן נפלא, ר' אהרן עשה שינוי בניגון ובפי החסידים עשה כנפיים לניגון והעלה אותו לקדושה.

בפורים תרס"ב ניגן ר' אשר גרוסמן את הניגון עם ההוספות בפני אדמו"ר הרש"ב, שאמר עליו: "בניגון זה משתקף האבדון (די פאָרלוירענקייט) של חסיד מצד מעשיו, ותקוותו (זיין האָפּען) על הרבי בהזדמנות נוספת". כ"ק אדמו"ר הרש"ב אמר על הניגון: בניגון זה אפשר להתפלל היטב, אפשר להדיח היטב את הכלי (חומריות הגוף) עם דמעות חמות וזה מסייע לפתיחת הלב.

מבחינה מוזיקלית, התיבות הראשונות מבטאות נפילות ואבדון, ואחריהן תנועת התרוממות ותקווה, עד לשיא בבית הרביעי.

אדמו"ר הרי"צ התייחס למשמעות הניגון בהסתמך על דברי אדמו"ר הרש"ב, שציטט את אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר הצמח צדק, אשר ניגוני חב"ד מתחלקים לשני סוגים: כאלו שמקורם בחב"ד וכאלו שמגלים את עקרונות חב"ד. ניגון זה נחשב "ניגון שמגלה חב"ד" ומשתייך למדרגה הרביעית של ניגונים, שכן מקורו בנגינת כלי זמר שאינה חסידית ("מן החוץ"). ולאחר שזוכך ושוכלל על ידי חסידי חב"ד והותאם לסגנון חסידי, הוא קיבל מעמד רוחני גבוה, המגיע "לעילא", מעל כל העולמות. תהליך זה משקף את יכולתם של חסידי חב"ד לקחת ניגון חיצוני, לברר אותו ולהעלותו לרמה רוחנית גבוהה באמצעות עיבודו לסגנון חסידי.

ניגון הצדיק

ניגון לר' אליהו חיים אלטהויז

(געגועים 7)

ניגון שהיה רגיל החסיד ר' אליהו חיים אלטהויז לנגן אצל אדמו"ר הריי"צ ונקרא על שמו, למרות שלא הוא מחברו. כמו כן הוספת המילים "איינס, צוויי, דריי, פיר" (אחת, שתיים, שלוש ארבע) והקריאה "טאטע, טאטע" הם אותיות הנגינה המיוחדות לר' שהיה רגיל ללוות את הניגון בתיבות השירה.

ניגון זה הוא ניגון נ"ז בספר הניגונים. שמו המקורי של הניגון הוא ניגון הצדיק לר' אהרון חריטונוב מניקולייב, אשר חיבר במקביל אליו גם את ניגון הבינוני. מסופר שלאחר ששמע ר' אהרון חריטונוב כמה חביב ניגונו, ניגון 'הבינוני' בעיני אדמו"ר הריי"צ, אמר שאת ניגון הצדיק בוודאי יחבב פי כמה וכמה.

געגועים והתחדשות

אודה לא-ל

(געגועים 8)

הניגון 'אודה לא-ל' הוא ניגון ותרגום המילים באידיש על הפיוט 'אודה לא-ל'. הניגון הולחן על ידי הרב אלחנן זאב קלאגסבאלד, שהיה שו"ב בטשעבין ומחסידי באבוב, ובנוסף חיבר תרגום באידיש בתים מהפיוט "אודה לא-ל" שחיבר רבי שמעיה קוסון, ונדפס בסידורים רבים (אך אינו מופיע בסידורי חב"ד). תוכן הניגון: התחדשות הנשמה בקומה משנתה בכל בוקר, הודיה להשם על כך וגעגועיה שלה למקור חוצבה. הניגון התקבל אצל הבחורים בליובאוויטש, והיה מושר בהתוועדויות שם, בעיקר בליל שישי. הניגון היה אהוב מאוד על המשפיעים ר' פרץ מוצ'קין ור' מענדל פוטרפס, וכן ר' על ר' אברהם דרייזין, שלימד את הבחורים בישיבת תומכי תמימים לוד לשורר אותו. כמו כן היו שרים אותו בתקופת פוקינג ובבית הכנסת בתל אביב ברחוב נחלת בנימין.

בשנת תשכ"ז חיברו הרב יחזקאל סופר והרב שלמה זרחי מילים מיוחדות לניגון המבטאות כיסופי געגועים של חסיד לרבי.

ניגון מתוך חלום

ניגון המשפיע

(געגועים 8)

יש מי שמכנים את הניגון בשם ניגון מגן עדן בעקבות הסיפור הבא.

באחרון של פסח תשמ"ב חלם ר' אליהו ריבקין חלום, בו הוא יושב בהתוועדות עם ר' שלמה חיים קסלמן. לפתע ר' שלמה חיים פנה אליו באומרו: "אליהו זאג א ניגון" (אליהו, תנגן ניגון). ר' אליהו החל לנגן ניגון בלתי מוכר. בקומו משנתו זכר את הניגון וקרא לו בשם 'דער משפיע' על שם החלום עם המשפיע שלו.

הניגון מורכב מארבעה בתים, ומנוגן כדלהלן: בית א', א', ב', ג', ג' (בשינוי מהפעם הראשונה), ד', ד', (הפעם השנייה של) ג', ב'. הניגון במקורו מנוגן בצורה איטית ומדודה.

התעוררות רחמים רבים

ניגון לר' מיכל מזלוטשוב

(געגועים 8)

ניגון התעוררות רחמים רבים, או ניגון לר' מיכל מזלוטשוב, הוא ניגון של ר' יחיאל מיכל מזלוטשוב, שהיה ממסדרי הניגונים לפני הבעל שם טוב.

ר' מיכל היה מבחירי תלמידי הבעל שם טוב. באחת השנים נמנע ממנו לנסוע לרבו לנכוח חולשה שתקפה אותו. אז חיבר את ניגון הגעגועים, שביטא את געגועיו לרבו, הניגון מחולק לשלוש בבות (חלקים) אשר כל אחד מהם מבטא שלב והתקדמות בגעגועיו של ר' מיכל לרבו הבעל שם טוב. החלק הראשון מביע את התשוקה העזה לחזות את פני רבו. החלק השני מביע את גודל השמחה והאושר האינסופי כאשר הוא מגיע סוף סוף אל רבו הבעש"ט. החלק השלישי מביע את ההתמסרות וההתקשרות המוחלטת שלו לאחר הגעתו לרבו.

טרם עלות נשמתו של הבעש"ט השמימה, ביקש מתלמידיו לשיר ניגון זה. לאחר שניגנו אמר הבעש"ט: "הנני מבטיח לדורותיכם, אשר היכן, מתי, ומי שינגן את ניגון התעוררות רחמים רבים מתוך התעוררות של תשובה, אשמע זאת באיזה היכל שאמצא בו - ישנם מלאכים המעבירים ידיעות ובשורות לנשמות - ואצטרף לשירה, ואעורר רחמים רבים על בעלי התשובה המנגנים".

ובהזדמנות אחרת התבטא הבעל שם טוב אודות מחברו של ניגון קדוש ומרומם זה: "ר' מיכל הוא אורח קבוע בהיכל השיר, הוא נכנס כאשר חפץ ובוחר ניגוני תשוקה והתעוררות".

באחת הפעמים היה אדמו"ר הזקן בשמחה מופלגה וניגנו במעמד מיוחד את הניגון

של ר' מיכעלע מזלוטשוב. אדמו"ר הצמח צדק היה מנגן ניגון זה בזמנים הרציניים בתפילתו. ואילו אדמו"ר הרש"ב אמר על הניגון: "הניגון, פועל פתיחת הלב, יראת כבוד חסידית, געגוע ותקווה".

ניגון זה נרשם כפי הנוסח ששרו אותו המנגנים בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש. אמנם בספר הניגונים (כרך ב, חלק א), רשום ניגון זה כפי הנוסח שמסר ר' מיכאל דבורקין. על נוסח זה העיד אדמו"ר הרש"ב שהוא הנוסח האמיתי וזה הנוסח המקובל כיום בחב"ד.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר לבנו אדמו"ר הרש"ב: הרעיון של ניגון זה מתבטא בפסוק "אשה קשת רוח אנכי" ותוכנו "ואשפוך את נפשי לפני ה'". 'אשה קשת רוח אנכי' מוסב על כנסת ישראל, מלכות דאצילות, אלא שכמו שהיא עדיין באצילות היא בבחינת חדוה ושמחה בלבד, ואילו למטה בנשמות ישראל הנמשכות מכנסת ישראל כפי שהיא באצילות, שייך הענין של קשת רוח ממש. ותוכנו של הניגון הוא 'ואשפוך את נפשי לפני ה'', התעוררות רחמים רבים המשיך חדוה ושמחה שבכנסת ישראל שתהיה שמחה בנשמות ישראל.

ימים ספורים לפני כ"ח בסיון תש"א נערכה התוועדות שבה אדמו"ר הריי"צ שאל האם מישהו מכיר את הניגון לר' מיכל מזלוטשוב, ואמר שיש בזה שני נוסחאות. וניגן את שניהם. הקהל שלא הכיר נוסח זה נשאר בשקט. או אז נענה אדמו"ר הריי"צ ואמר שבימים הקרובים יגיע חתני הרמ"ש (לימים כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו) והוא בעל מנגן וילמד את הניגון.

וכך היה, בהתוועדות שבת פרשת קרח ג' תמוז, שאל אדמו"ר הריי"צ, האם מישהו מכיר את הניגון בנוסח של ר' מיכאל דווארקין, והרבי שליט"א התחיל לנגן ניגון זה.

בהתוועדות כ"ח סיון תשמ"ו ב-770 סיפר ר' יהודה לייב פוזנר סיפור זה אודות ניגון זה. הסיפור התפרסם בעיקר בשנת תנש"א, בשעה שחילק הרבי את קובץ כ"ח סיון - יובל שנים. הקונטרס הכיל בין היתר יומן מהצלת הרבי ובו סופר בין היתר שהרבי לימד ניגון זה. למחרת, כשנכנס הרבי לתפילת שחרית בזאל הגדול ניגן הרב ראובן מטוסוב את הניגון, לאחר לילה שלם של התוועדות בבית חיינו, והרבי עודד בידידיו את השירה בכניסתו לתפילה. היה זה מאורע מיוחד ונדיר מסוגו שבשעה שהרבי נכנס לתפילה ניגנו ניגון דבקות במקום ניגון שמחה.

כמו כן, בי"א שבט תשל"ח השמיע ר' יעקב כץ לרבי הקלטה של ר' מיכאל דבורקין מנגן את הניגון, והרבי הורה (בהמשך, בחודש אדר) לשלב הקלטה זו בקלטת של ניח"ח.

געגועים לרבי

ניגון לר' זלמן זלטפולסקי

(געגועים 8)

הניגון לר' זלמן זלטפולסקי הוא ניגון שמשמש הבעה נאמנה לגעגועי וכיסופי הנפש החבויים בעמקי ובמסתורי הלב ומעורר זכרון ימים נעימים ובהירים במחזה אלוקי נהדר. כשלוש שנים אחרי הסתלקות אדמו"ר המהר"ש ראה אדמו"ר הרש"ב את החסיד ר' חיים שלמה זלמן זלטפולסקי יושב על ספסל בין חוף הים לסבכי היער ומנגן את הניגון הזה במשך כמה שעות כשהוא תפוס עמוק במחשבותיו. אמר על כך אדמו"ר הרש"ב: "על ר' זלמן השתקפו חיי געגועים של חסיד, שאיבד את רבו בגוף לפני מספר שנים ובציור הרוחני הרי כאילו רבו עומד לפניו".

שני חסידים וניגון אחד

ניגון קרמענטש'ווגער בערעלאך

(געגוועים 9)

ניגון קרמענצ'וג בערלאך מביע בתחילתו זעקה מעמק הלב, ולאחר מכן געגוועים ותקווה לעתיד טוב יותר בעבודת ה'. בעיירה קרמענצ'וג שברוסיה היו שני חסידים שנקראו בערל. ניגון זה הולחן על-ידם, או שהם חיבבו אותו מאוד.

זעקת הנשמה

ניגון ירידת הנשמה

(געגועים 9)

הניגון מיוחס לר' שלמה מצ'אשניק מחסידי אדמו"ר הזקן ובעל מנגן. ניגון זה הוא ניגון רע"א בספר הניגונים והוא ללא מילים ואולם משמעות כל אחת מתנועותיו נהירה היטב ומומחשת בכל אחד מהתווים שלו. התנועה הראשונה בניגון הולמת ומתארת את הודעת בית דין של מעלה לנשמה, שעליה לרדת לעולם הזה. התנועה השנייה מבטאת זעקה מרה של הנשמה, המזדעקת ומוחה: אוי מה היה לי, למה זה נגזר עליי לרדת לעולם הזה השפל. ואילו התנועה השלישית מבטאת את חיתום גזר הדין: על כורחך אתה חי. ירידה זו צורך עלייה.

המשפיע הרב ראובן דונין חיבב מאוד את הניגון והיה מכנה אותו "ניגון הפרות", על שם תחילתו "יא מה מה", והיה מספר שאצל המשפיע הרב שלמה חיים קסלמן בישיבה בפרדס אשר בלוד, היו מנגנים את הניגון במשך זמן ארוך לפעמים אפילו 40 דקות רצוף.

שער שלישי

ונכנסים בְּנֵשִׁיר

אסופת מאמרים מאת חסידים ואנשי
מעשה על ניגוני געגועים בתפילה

מהותה של תפילה

הרב יוסף יצחק ג'ייקובסון

אמר רבנו הזקן: יש מוח מורכב ולב מורכב, או מוח מורכב ונשמה מורכבת. המוח - חשוף למילים, לעיונים; אבל הניגון נוגע במקום אחר, עמוק יותר, נסתר. הוא פוגש את האדם במקום שאין בו רק שכל אלא נשמה. רוח. נגיעה באין-סוף.

הדברים הללו תקפים במיוחד בניגוני חב"ד. אלו שמהדהדים מהררי הקודש, מבתי המדרש הקדושים. שם הניגון הוא לא רק לחן. הוא תנועה של נשמה. כל ניגון גדוש במשנתו הרוחנית של האדמו"ר שיצקו לתוכו בעבודת ה', בתורה, ובתורה הפנימית של חב"ד.

בכל ניגון יש רצוא ושוב. יש גבול ואין-סוף. יש תשובה ויש גם תביעה. זיכוך והתעלות, יחד עם אחיזה עמוקה באדמה, ברובד הכי נמוך של המציאות - מתוך מטרה לרומם, לשאת, לזקק.

מהותה של תורת חב"ד היא איחוד בין העומק של הנשמה לבין העומק של הארץ, של ההגבלות. אדמו"ר הזקן וכל רבותינו נשיאינו לימדו אותנו שמה שבסופו של דבר קובע הוא שהנפש האמיתית, כמו שהיא, מתאחדת עם האלוקות.

והעולם כולו זקוק לאותו עומק, לאותו ניגון שיודע להניח יד על הלב של האדם וללחוש לו: קדש עצמך, קדש שם שמייים.

בכל ניגון חב"ד יש עושר, עומק, כאב, תקווה ואור של גאולה. ניצוץ של אורו של מלך המשיח שיאיר את ה"חוצה".

בדורנו, זכינו למכון געגועים ניגוני חב"ד, שהוקם ע"י הרב מנחם מענדל עמאר עם צוות מוזיקאים מוכשרים, שמגלים לעולם את ניגוני חב"ד בצורה חדשנית ונוגעת ללב.

לא רק בכישרון מוזיקלי טכני, אלא בחוש פנימי, חוש הניגון שדיבר עליו האדמו"ר הריי"צ: החיבור הנדיר שבין כישרון לבין רגש חסידי.

כאן הניגון לא רק מושר. הוא מתגלה. בשפה בהירה, ברוח של מנוחה, בהנאה קדושה. עד שלא אחת, כשמסתיים הניגון, כל שנותר הוא לומר: "קדוש, קדוש, קדוש ה' צבאות, מלא כל הארץ כבודו".

לכן הניגון מתאים ומשתלב כל כך בעבודת התפילה. זה החיבור הטבעי ביותר בין ניגון לבין תפילה. כך אמורה וצריכה להיראות ולהישמע התפילה החסידית.

כל מי שלמד חסידות יודע שהתפילה לא נועדה לשנות את רצון הבורא יתברך שמו אלא לשנות אותנו, את היהודי המתפלל. להעלות אותנו לאטמוספירה נעלית ומזוככת יותר מזו שאנו מצויים בה.

במהלך התפילה, אנו מתבוננים פנימה, מעריכים את מעשינו ומתחברים למהותנו הרוחנית. תהליך זה מוביל לשינוי פנימי, שבו אנו הופכים לאנשים שונים מאלה שהיינו לפני התפילה. כתוצאה מכך, גם הגזרות שנגזרו עלינו עשויות להשתנות, לא משום שה' השתנה, אלא מפני שאנו עצמנו השתנינו. כך, התפילה משמשת ככלי לצמיחה רוחנית ולהתקרבות אל ה'.

ההכרה ברובד העמוק הזה של התפילה יכולה לנבוע בקלות יותר באמצעות הניגון בתפילה. הניגון מוליך את היהודי השקוע בו אל עולם רוחני ועמוק. כשחסיד אינו מסתפק בביטוי המילים של התפילה אלא מנגן אותם, הרי הוא אינו מסתפק במעמדו ומצבו הנוכחי אלא עולה בעצמו שליבה ועוד שליבה בסולם הרוחני.

למעשה הניגון מסייע בידי המתפלל שלא לברוח במחשבתו לשום מקום, שלא לטייל ברוחו ולאבד את הקשר למילות התפילה, אלא להתרכז, להתעמק ולכוון, הן בפירוש המילות והן במהותה של התפילה.

ניגון של שברון לב

הרב קלמן ויינפלד

ממנהלי ארגון כשרות OK

כל בחור חב"די, כל אחד מאנ"ש, וכל מי שמתפלל בבית כנסת חב"די, מכיר את המושג "סדר ניגונים". מדובר ברגעים של רגש והתבוננות - כשהתמימים או אנ"ש מתאספים ומנגנים ניגונים חסידיים, עם מילים או בלעדיהן, המבטאים שמחה, געגועים, התבוננות או דבקות. אך הסדר הזה, המוכר לנו היום, לא היה חלק מובנה מראשיתו של 'תומכי תמימים'.

בתחילת דרכה של הישיבה שהקים הרבי הרש"ב, כל תלמיד ידע כמה ניגונים שירש מהעיירה או מבית אביו, אבל הקולקציה לא הייתה אחידה או מדויקת. עד שהופיע בחור בשם נטע רובינוב מהעיירה פארהאר, שעתיד היה לשנות את פני הדברים.

נטע נבחן לישיבה ולא התקבל. ליבו נשבר והוא נכנס לחדר צדדי בבית המדרש, 'חב"דניצע', עצם את עיניו והחל לנגן ניגון רווי רגש. אט אט החלו הבחורים להצטופף סביבו, מרותקים מהניגון. גם המשגיח של הישיבה שמע ונמס ליבו. הוא פעל מיידית לכנס את הנהלת הישיבה, ובסיומה - נטע התקבל.

אך נטע לא הסתפק בכך. בכישרונו ובחושו הנדיר החל ללמד את חבריו ניגונים רבים, ארגן מקהלה והנחיל את המושג "סדר ניגונים" - התוועדות מוזיקלית שבועית בליל שבת, סביב שולחן ערוך בצורת ח', כאשר הרבי הרש"ב מגיע ושומע את הניגונים בחיבה. באחת הפעמים אף שיבח את נטע על כך.

השיא היה ב"ט כסלו תרס"ג. אז ארגנו הבחורים קבלת פנים מרשימה לרבי - על שערי הישיבה הוצבו 613 נרות שנדלקו באחת. נטע, שעמד בראש, ניגן את אותו ניגון

ששר בבכיו ביום דחייתו מהשיבה - והפעם כחלק מחוויה נשגבה של קבלת פני הרבי. הניגון ההוא הפך לסמל.

שנים אחר כך, בשמחת תורה תשפ"ח, בהתוועדות סוערת סמוך ליציאת הרבי הרי"צ מרוסיה, פנה הרבי אל נטע ואמר לו: "זינגט דעם 'סמך-גימלדידגער ניגון" - כשכוונת קודשו הייתה לניגון ההוא מיום י"ט כסלו תרס"ג. החסידים בכו. ותיקי החסידים שזכרו את אותו מעמד התענגו עליו עד דמעות. החסידים הצעירים יותר שידעו שזהו מעמד הפרידה שלהם מהרבי, בכו תמרורים בידעם כי מי יודע אם יזכו עוד פעם לראות את פני הרבי.

וכך, ניגון אחד, שנבע מכאב עמוק של בחור שנדחה, הפך לחלק בלתי נפרד מההווה החסידית והשפיע על דורות של חסידים.

הסיפור הזה יכול להיות משל לעוצמה של עבודת התפילה. כשאדם מתפלל באמת, בלב ובנשמה, הוא זקוק לכלי שיעזור לו להתחבר. הניגון הוא הכלי הזה. אין מילה שיכולה להביע מה שהניגון יכול לשאת - געגוע, דבקות, עלייה והתבוננות. וכבר אמרו כי תפילה בלי ניגון חסרה נשמה.

לכן פרויקט 'געגועים', כל כך חשוב. הוא מצליח לשמר את הדיוק, הרגש, והמקוריות של ניגוני חב"ד, ולהנגיש אותם לדור שלנו - לא רק כביצועים מוזיקליים אלא ככלי לעבודת התפילה עצמה. הוא נותן לנו ניגונים שמתאימים בדיוק למעברי התפילה - לפתיחה, למעין שמונה עשרה, לקטעים מעוררי כיסופים - כך שכל יהודי יוכל להיכנס דרך הניגון אל עומק המילים ואל התפילה הפנימית ביותר. ניצב בפנינו אתגר להשיב לעצמנו את כוחו של הניגון האמיתי בהיותו ניגון שמעורר את הנשמה.

דרך נפלאה לקירוב

הרב שמואל וולף

בית חב"ד יהוד

זכיתי, ברוך השם, שבקהילה שלנו יש הרבה מקורבים שמתחברים מאוד לניגונים. יש פה גם כמה חבר'ה עם חוש טבעי לנגינה, וזה מצליח לסחוף אחריהם לא מעט אנשים. זה הפך לחלק מרכזי מהאווירה אצלנו.

המצב היום הוא כזה: יש לי מקורבים שבאים לשיעורים או אירועים, חלקם מסתובבים בלי כיפה, יש כאלה שספק אם הם מניחים תפילין, אבל אם תשאל אותם איך מתחיל הניגון של ר' זלמן זלטופולסקי - הם ידעו לומר לך בדיוק. הניגונים נכנסו להם ללב. פשוט כך.

אני מרגיש שגעגועים מצליח להגיש את הניגונים האלה כמו יין ישן בכלי חדש - בצורה מדויקת, עם הרבה רגש ובלי לאבד את האותנטיות. יש לו חוש חסידי וחוש מוזיקלי אמיתי. וזה תופס. זה מדבר לאנשים. גם למי שלא מכיר או לא בא מרקע חסידי - זה מדבר אליו.

יש לי רופא שיניים בקהילה שסיפר לי סיפור מעניין. הוא אמר שהמטופלים שלו מאוד אוהבים לבוא אליו, והם בעצמם לא מבינים למה. אבל הוא יודע מדוע. לדבריו, יש מוזיקה שקטה ברקע בזמן הטיפולים. מה שמתנגן שם כל הזמן זה ניגונים - 'געגועים'. והוא בטוח שזה מה שעושה את ההבדל בין כל ביקור אצל רופא שעלול להיות מעיק בחלק מהמקרים לבין הביקור במרפאתו. בזכות הניגונים. זה פשוט מרגיע, חודר, משאיר חותם.

מבשרי אחזה אלוקה

הרב נפתלי הכהן רוט

מנהל צעירי אגודת חב"ד ירושלים, יו"ר המרכז חינוכי חסידותי

התוודעתי לתורת החסידות, לשמחה ולחיות בעבודת ה' מכוח הניגון. הניגון "אך לאלוקים דומי נפשי", שבה את ליבי והעביר אותי לעולם של רוחניות פנימית. ומעשה שהיה כך היה.

בתקופת לימודי בשיבת "חברון" בירושלים, היה לי שכן בן גילי שלמד בישיבה אחרת את אותה מסכת שלמדנו בישיבה. היה לנו מנהג לטייל מדי שבת אחר הצהריים, כשכל אחד מסכם באזני חברו את השיעור שלמד בישיבתו. יום אחד במהלך הטיול שמענו ניגון נשמה וכיסופים. אז עדיין לא הכרתי את שם הניגון, אך הוא כל כך משך את לבי שאמרתי לחברי, "בוא נראה מאיפה זה מגיע".

כך הגענו לשטיבל קטן של חב"ד, בית כנסת חב"ד בשכונתנו שכונת שערי חסד, ופגשנו כמניין חסידים שישבו וניגנו ניגונים חסידיים, כנהוג בחב"ד בשעת "רעווא דרעווין", שעת הדמדומים בעלות המנחה של שבת קודש. התברר שהניגון ששרו היה ניגון חב"די עתיק על מילות הפסוק בתהלים (סב, ז-ח), "אך לאלוקים דומי נפשי". הם חזרו ושרו אותו כמה וכמה פעמים, ואחר כך המשיכו בניגונים נוספים.

הניגון הזה שבה את לבי, ומאז נהגנו להגיע לאותו שטיבל בזמן רעווא דרעווין. המתפללים ידעו על חיבתי המיוחדת לניגון זה, וכשנכנסתי היו מתחילים לנגן "אך לאלוקים". זו הייתה החשיפה הראשונה שלי לחב"ד. לאחר מספר שבתות, פנה אליי רב בית הכנסת, הרב שמעון יעקובוביץ' והציע לקבוע עמי שיעור תניא. לימוד החסידות קישר והכניס אותי עמוק פנימה, עד שהתחלתי לחוש חב"דניק.

למדתי על הניגון מתוך ספר הניגונים והבנתי כוחו של ניגון כפי שחשתי אני וזה

הסברו: אך לאלוקים הינו ניגון שמצא חן אצל אדמו"ר הריי"צ והיו שרים אותו בעיקר בתחילת כל התוועדות של יום טוב ויוםא דפגרא. "תנועות ניגון זה משמשות כעין גשר המעביר את האדם מגשמיותו וענייניו לאוירה מעולה וסביבה של קדושה. מבבא לבבא מתגבר הרגש, שמפשיר הכפור והגלידה ומחמם הנשמה בגעגועים של מעלה".

האדמו"ר הריי"צ, רבי יוסף יצחק, מבאר באחת משיחותיו כי המחשבה - משרתת את המוח, הדיבור - משרתת ומגלה את המחשבה והרגש הלב, ואילו הניגון - משרתת ומגלה את כוחות העונג והרצון, שהם כוחות מקיפים ועליונים מכוחות המוח והלב.

במהלך השנים התוודעתי לפרוייקט המיוחד המגיש מדי זמן לזמן מניגוני חב"ד, המוגש בדיוקנות ובקול ערב במיוחד, הרב עמאר מצליח לגלות אצל השומעים את כוחו של הניגון החסידי לרומם, להרגיע, ללמוד על סוגי הניגונים ותפקידם.

מדי פעם כשר' מענדל מעלה ניגון חדש אנחנו מגלים מעלות וסוגים לניגוני חב"ד.

יש ביניהם נגוני געגועים, ניוני התמרמרות, ניוני תקווה, ניוני שמחה וריקוד. אבל כולם כאחד משמשים הבעה למצבי הנפש הפנימיים. עיקרו של הנגון החבד"י היא ההרגשה, ר' מענדל שר מהרגש הלב ודבקות הנפש.

כשליח הרבי בחינוך אני יכול להעיד שילד הגדל ומתחנך על ברכי הניגון החסידי, הרי הוא מתקשר עם רוח החסידות, ובוודאי שהניגונים משפיעים על נפשו, על רצונותיו, מאווייו ועל כל אישיותו הנבנית. מפעל "געגועים" שהרב עמאר הקים ופועל במרץ חלקו ותרומו להשגת המטרה רבה מאוד.

תענוג אמיתי לנשמה

הרב שמואל רייניץ

מנהל כללי של ישיבת אוהלי תמימים כפר חב"ד

זכורני כשלמדתי בישיבה בלוד היה לנו גמ"ח קלטות. מעת לעת היו משאילים קלטות שלא היו מוכרים אותה אפילו בחנויות; קלטת של ר' שמשון חריטונוב, או של כל מיני בעלי מנגנים, והיינו יושבים ושומעים אותם ומתענגים על שירתם.

הבחירה של הניגונים הכי אותנטיים, העמוקים ביותר, הפך אותם לניח"ח מעודכן. אפילו בקוצו של יו"ד אין שינוי. הכול נותר אורגינלי ואותנטי. באומרי מעודכן כוונתי לכך ששומעים אותם עם סאונד עדכני, חדש, נקי, מוזיקה נקייה, אבל על טהרת הניגון.

זה גורם לכך שניגוני חב"ד מגיעים לנוער וגם לילדים. זה פשוט תענוג. בנסיעות שלי ברכב, 'געגועים' כבר מותקן במערכת השמע. כשאני רק מתניע את הרכב, קולו של הרב עמאר בוקע. כל הילדים שלי יודעים את שמות הניגונים, כי על הצג מופיעים הניגונים עם השמות. הם חיים את הניגונים האלה. זה נעים באוזן, זה מרגש, זה פורץ דרך.

אינני מתכוון לומר די בכך. בישיבה שלנו, ב'אהלי תמימים', אני מארגן עתה רמקולים בחדר אוכל שיוכלו גם לשמוע את זה, בשקט, בעת הארוחות. זה יעורר את הנשמה ויעניק אווירה חסידית מיוחדת.

אומר יותר מכך: חמי הוא בן למשפחת אלטהויז מפוארת, הם מאוד מוזיקליים וגם בוגרי ניקולייב; במשפחה יש את ההקלטות של ר' שמועל בצלאל אלטהויז ומאוד מקפידים על הדיוקים בניקודים. ובכן חמי שמע יותר מפעם אחת את ניגוני הגעגועים של הרב מענדל עמאר ומאוד נהנה ואמר לי: הוא עושה את זה טוב מאוד.

תפילתי היא שהקב"ה יתן לו כוח להמשיך עם עוד ועוד ניגונים ביתר שאת וביתר עוז.

הפקה של נשמה

הרב אסי שפיגל

ראש כולל תורת רשב"י במירון

בשנים האחרונות אנו עדים לפריחה מופלאה בתחום הנגשת ניגוני חב"ד. ברוך ה' - מה שנשמע עד לא מזמן רק בין כתלי בתי חב"ד או בהתוועדויות ייחודיות, נשמע היום בקהילות מכל גווי הקשת הדתית והחסידית. ניגוני חב"ד חדרו ללבבות גם מחוץ למעגלי אנ"ש, הפכו מושרים באירועים ובחופות, בבמות ובתפילות, וממשיכים להפיץ אור.

אלא שבתוך גודש ההפקות והיצירתיות, מתעוררת שאלה מהותית: עד כמה אנו שומרים על המקור? מהי הדרך הנכונה להנגיש את הניגון בלי לאבד את הנשמה?

ידוע שכל ניגון חסידי טומן בחובו עומק רוחני, הקשר פנימי, ולעתים - סיפור חיים שלם. אך כשהוא מוגש בעטיפה מוזיקלית עשירה, לפעמים העטיפה גוברת על התוכן. ניגוני געגועים נמסרים כשירי שמחה, ניגונים איטיים מואצים, ולא פעם נשכחת המסורת הקולית - הנוסח - החסידישקייט, שהוא לב לבו של הניגון החב"די.

כאן מגיע "געגועים" - מפעלו המיוחד של הרב מנחם מענדל עמאר.

הרב עמאר גדל בין חסידים, ינק את צליליהם ולמד את רחשי נשמתם - לא רק משמיעה אלא מתוך חיבור פנימי. בפרויקט המוזיקלי המרשים שלו, הוא עושה מלאכת קודש: מצד אחד הוא מביא הפקה איכותית, סאונד מוקפד, עיבוד מקצועי - ברוח התקופה. מצד שני, הוא שומר בקפידה על הניגון המקורי, על הלחן האותנטי, על הביצוע כפי שנשמע מפי חסידים בדורות עברו. הניגון הוא המרכז, לא הליווי. הנשמה - לא התזמורת.

בכך הניגון מצליח לגעת בלבבות - גם של אנ"ש וגם של קהלים רחבים - ולהעביר אליהם את ניגוני רבותינו לא כמוצר תרבותי אלא ככלי של עבודת ה', כפתילה המושכת אור מנשמת הניגון אל נשמת האדם.

ובעיקר - הכול מוגש בחינם, מתוך שליחות. מאות ניגונים, מוגשים באהבה ובאמונה, מתוך תחושת שליחות להפיץ את ניגוני חב"ד כפי שהם, מבלי לעקם את צורתם, מתוך נאמנות לצליל המקורי ולכוונה החסידית.

חדש!

תנ"ך
געזעצט

ניגוני חב"ד

דאזענען מיט נאגל

ניגוני הרב' מלויבאוויטש
משולבים בקטעים נבחרים
מתפילות שבת ויום טוב

חלק ב'

הרב מנחם מענדל עמאר

עיבוד והפקה: אלאור ולנר

סמאטאוו

